

Скорнякова Олена Володимирівна

викладач циклової комісії комп'ютерних технологій та програмної інженерії
Одеського технічного коледжу ОНАХТ,
стажист-дослідник ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», м.Одеса, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В статті розглянуто теоретичні основи формування конкурентоспроможності фахівця, визначено основні складові конкурентоспроможності фахівця з інформаційних технологій; на основі аналізу педагогічної, психологічної та технічної літератури структуроване поняття «конкурентоспроможний фахівець з інформаційних технологій», визначено сутність конкурентоспроможності фахівця через особистісні і професійно - діяльнісні компоненти.

Ключові поняття. Конкурентоспроможність, ІТ-галузь, професійна компетентність, особистісні компоненти, професійно - діяльнісні компоненти.

Вступ. В умовах стрімкого розвитку України відбувається незворотній процес модернізації всієї системи освіти, основною метою якої є підготовка конкурентоспроможного компетентного фахівця відповідного рівня та профілю, який вільно володіє своїм фахом та орієнтується в суміжних галузях діяльності, готовий до постійного професійного розвитку.

Галузь інформаційних технологій (ІТ) найбільш динамічно та успішно розвивається в сучасній Україні, а якість підготовки фахівців для цієї галузі важливі для інтелектуального потенціалу українського суспільства. ІТ нині є невід'ємним фактором функціонування установ, організацій і загалом цілих регіонів на всіх рівнях та безпосередньо впливають на перспективи розвитку інших галузей. Подальший розвиток галузі ІТ залежить від правильного вибору концепції підготовки ІТ-фахівців, основною ідеєю якої має стати максимальне наближення навчального процесу до вимог самої галузі, створення умов підготовки компетентного конкурентоспроможного фахівця, психологічно готового до майбутньої професійної діяльності.

Практика європейської освітньої системи пропонує оцінювати якість освіти саме через компетенції випускника, під якими розуміють інтегрований результат освоєння освітніх програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури свідчить, що проблема формування конкурентоспроможності знайшла відображення в роботах зарубіжних та вітчизняних вчених, виконаних з позицій філософських, педагогічних, психологічних, соціологічних та економічних наук. Це підтверджує актуальність і міжгалузевість означеного питання і необхідність більш поглибленого вивчення сутності цього процесу.

Вивчення конкурентоспроможності як показника якості підготовки фахівців присвячені роботи Н.Глевацької, О.Гришнєвої, М.Кримова, О.Кримова, Л.Лісогора, Н.Шульги, М.Семикіної, С.Сотнікової, Р.Фатхутдінова, Д.Чернілевського, С.Широбокова. У зарубіжній педагогіці проблема конкурентоспроможності фахівця стала предметом досліджень Р.Квасниці, В.Ландшеера, М.Леннона, П.Мерсера, М.Робінсона, С.Сессіон-Робінсона, Б.Скотта, Є.Стефана, Р.Пейса, М.Є.Портера та ін.

У дослідженнях О.Душкіної, М.Князевої, М.Машнікова, В.Оганесова, В.Савіних, М.Семенової
© Скорнякова О.В.

розглядалися проблеми розвитку особистості фахівця. Структура та характеристики конкурентоспроможних якостей особистості розглянуто у працях В.Андреева, Н.Борисова, І.Драч, Г.Дмитренко, Є.Климова, А.Маркова.

Особливості розвитку конкурентоспроможності майбутніх фахівців різних спеціальностей у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі досліджувалися А.Ангеловським, С.Борисенко, Т.Вашило, І.Саратцевою. У роботах Р.Ахметшина, Н.Борисової, С.Борисенко, Н.Фоміна розроблялися базові та узагальнені моделі особистості та діяльності конкурентоспроможного фахівця в різних областях професійної діяльності. У роботах Т.Гура, Д.Мустафіної, Т.Ковалюк, Л.Добровської, О.Каверіної увага приділялась і конкурентоспроможності ІТ-фахівців.

Мета статті – визначити й обґрунтувати теоретичні основи формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця; основних складових конкурентоспроможності фахівця з ІТ; сутності поняття «конкурентоспроможний фахівець з інформаційних технологій».

Виклад основного матеріалу. Актуальність дослідження питань формування конкурентоспроможності фахівця зумовлена жорсткістю вимог ринку праці в сучасних умовах. Сучасний фахівець має володіти високим рівнем компетентності, щоб витримувати конкурентну боротьбу на ринку праці, в подальшому – забезпечувати конкурентні позиції підприємства. Рівень компетентності фахівця є однією з його найголовніших конкурентних переваг.

Конкурентоспроможність розглядається як одна з ознак сучасного фахівця, яка забезпечує його орієнтування в ринковій ситуації та дає вигідні відмінності порівняно з конкурентами і формується так само, як і будь-яке інше вміння.

Аналіз результатів наукових досліджень свідчить, що у даний час певною мірою сформувався уявлення про пріоритетні якості, які визначають конкурентоспроможність фахівця. Відкритим залишається питання змісту і структурування основних складових цієї властивості особистості. Поділяємо думку Т.Андріяка про те, що сутність конкурентоспроможності фахівця слід визначати через особистісні, професійно-діяльнісні компоненти [1].

До особистісних компонент конкурентоспромож-

ності фахівця пропонується відносити аксіологічний, когнітивний, праксеологічний і рефлексивний компоненти.

Аксіологічний компонент визначає ціннісну спрямованість і умотивованість особистості, її діяльність і вчинки, вміщує внутрішні спонукальні сили особистості, забезпечує засвоєння знань і самовдосконалення в професійній сфері. Когнітивний компонент вміщує пізнавальні здібності особистості, що формують компетенції теоретичної і практичної спрямованості щодо сприйняття і переробки зовнішньої інформації, і утворює знання основних категорій, принципів і закономірностей діяльності, знання про сутність професії, знання і вміння самопізнання і самооцінки власного професійного потенціалу.

Праксеологічний компонент відображає поведінкові компетенції особистості, що забезпечують її ефективну діяльність. Основу цього компонента складають вміння і навички пізнання інших людей, зокрема ідентифікації (подібність себе іншому) та емпатії (адекватне уявлення про емоційний стан іншого), також якості особистості: гнучкість, прагнення до постійного професійного зростання, креативність і творчість в діяльності, поновлення знань.

Основу рефлексивного компонента складають механізми осмислення людиною власних мотивів, вчинків і отриманих результатів, здібності адекватної діагностики своїх дій, прогнозування власного особистісного і професійного росту. Сукупність вказаних характеристик особистості визначає і активізує внутрішні механізми, які коригують інші професійні та особистісні складові, завдяки чому мобілізуються резерви для розвитку конкурентоспроможності фахівця.

До професійно-діяльнісних компонентів конкурентоспроможності фахівця пропонується відносити професійний, діяльнісний і адаптаційний компоненти.

Професійний компонент охоплює компетенції фахівця, що визначають професіоналізм діяльності, який, у свою чергу, відбивається в ефективності і якості результатів, а також відображає професійний і соціальний статус фахівця, прагнення до особистісних і професійних досягнень. Професійний компонент виявляється в умовах стабільної діяльності, охоплює професійний бік конкурентоспроможності. Структура і зміст професійного компонента визначається специфікою професійної діяльності і базується на інтересі до професії, професійній самодостатності, професійній мобільності, відображає позицію суб'єкта праці і вміщує в собі результат реалізації компетенцій і характеристик інших особистісних компонентів. До професійних якостей особистості при цьому слід відносити професійну компетентність (знання, вміння, навички, компетенції, що визначені Галузевим стандартом відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня) на рівні, необхідному для розв'язання професійних завдань, знання з суміжних спеціальностей.

На думку І.Драч [2, с.34], «професійна компетентність є складною інтегрованою характеристикою особистості, яка зумовлює його здатність до реалізації власного потенціалу (знань, умінь, досвіду, особистісних якостей) для успішної діяльності в професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи соціальну значимість і особистісну відповідальність за

результати цієї діяльності, необхідність її постійного удосконалення в умовах динамічності світу».

За визначенням Енциклопедії професійної освіти «професійна компетентність передбачає оволодіння професійною компетенцією, яка є основою професійних якостей особистості і представлена такими елементами діяльності, як аналіз трудового і технологічного процесів, аналіз технічної документації та завдань, безпомилковість виконання трудового процесу, дотримання технологічних вимог, освоєння додаткових кваліфікацій, високий рівень культури та організації процесу, своєчасне усунення відхилень, що виникають в технологічному процесі» [3].

Діяльнісний компонент конкурентоспроможного фахівця визначається як активна складова діяльності людини, що спрямована на предмет праці, на соціальне середовище і самого себе. У професійному співтоваристві його учасники займають однорідні соціальні позиції, мають певний професійний статус. Відповідно, ідентичність засвоєння цінностей забезпечується ідентичністю вимог, що окреслюється професійним статусом. Механізм цього процесу закладає у професійну роль, засвоєння якої дозволяє розуміти і засвоювати цінності професійної діяльності.

Адаптаційний компонент, як елемент конкурентоспроможності фахівця, визначається процесами перебудови діяльності і поведінки особистості у відповідь на нові вимоги оточуючого середовища. Це безперервні процеси оволодіння професійними і особистісними якостями для зростання конкурентоспроможності в умовах, що постійно змінюються. Результатом таких процесів є формування самосвідомості та ролі поведінки, адекватних зв'язків з оточуючими, прийняття індивідом своєї соціальної ролі, а також узгодження самооцінки і прагнень особистості з його можливостями і з реальністю соціального середовища. Швидкість процесів адаптації і задоволення потреб та інтересів суб'єктів соціального середовища, зокрема роботодавців, у порівнянні з іншими, є показником рівня конкурентоспроможності фахівця. Успішність адаптаційних й інших процесів значною мірою залежить від рефлексивного компонента, який об'єднує компетенції самопізнання і самоаналізу цінностей, інтересів, мотивів, ефективності діяльності і вчинків особистості та наступного формування коректувального впливу на інші складові. На основі здійсненого аналізу сутності конкурентоспроможності фахівця можемо визначити складові конкурентоспроможності фахівця з ІТ. Для цього необхідно розглянути сутність його професійної діяльності.

Фахівець з ІТ здатний ефективно використовувати засоби інформатизації та ІТ для вирішення практичних завдань у своїй повсякденній діяльності, є фахівцем як в області обчислювальної техніки, так і сучасного програмного забезпечення, автоматизації технологічних процесів.

На думку Т.Ковалюк [4; 5; 6] для кращої орієнтації в сучасному інформаційному суспільстві майбутньому фахівцю з ІТ необхідно: швидко адаптуватися в постійно змінних життєвих ситуаціях, самостійно здобувати необхідні знання, раціонально їх використовувати на практиці для вирішення різних виробничих проблем; навчитися самостійно критично мис-

лити, вміти бачити труднощі та знаходити ефективні та раціональні шляхи їх подолання, використовуючи сучасні технології; мати високий рівень комунікативної культури (у тому числі комунікації за допомогою інформаційних засобів).

Дослідники Л.Добровська [7] та О.Каверіна [8] у своїх дослідженнях визначають основні види діяльності фахівця з ІТ з урахуванням специфіки його роботи через проектно-конструкторську, інформаційну, науково-дослідну, організаційно-управлінську

та технологічну діяльність. У роботах дослідника Л.Добровської [7] приведено перелік якостей особистості фахівця з ІТ.

Проведений аналіз діяльності фахівця з ІТ, аналіз посадових інструкцій, кваліфікаційних характеристик дають змогу виокремити структурні компоненти конкурентоспроможності майбутніх фахівців в галузі ІТ (див. табл. 1) та структурувати поняття «конкурентоспроможність фахівця з інформаційних технологій» (рис.1).

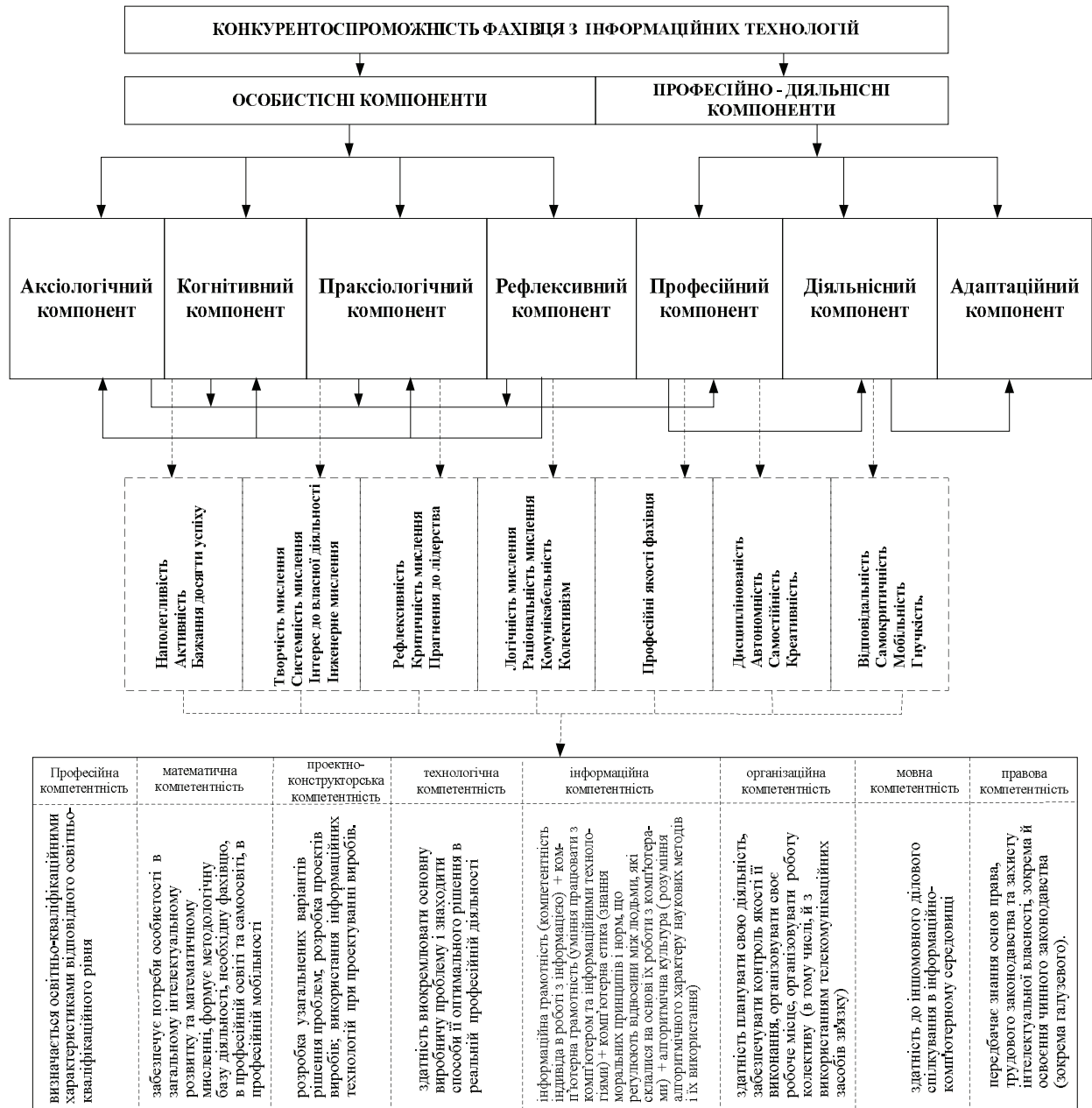

Рис.1. Структура поняття «конкурентоспроможність фахівця з інформаційних технологій»

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Аналіз технічної та психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що завдання формування конкурентоспроможності фахівця в умовах ринкових економічних відносин залишається одним із важливих завдань розвитку сучасної вищої технічної освіти. Вимоги до рівня підготовки фахівців для ІТ-галузі постійно змінюються та зростають. Необ-

хідні фахівці, що володіють нестандартним мисленням, легко адаптуються під нові умови діяльності, здатні до самовдосконалення та розвитку. Ефективним засобом формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця, ми вважаємо, є створення у навчальному закладі таких умов, що сприятимуть формуванню кожного компонента конкурентоспроможності майбутніх фахівців, зокрема і фахівців з ІТ.

Таблиця 1.

Компоненти конкурентоспроможності фахівців з інформаційних технологій

Структурні компоненти	Характеристика компонента	Складові	
Особистісні компоненти	Аксіологічний компонент	Визначає цілеспрямованість, потребу фахівця в саморозвитку і самоствердженні; готовність до змін та організованість, конкурентоспроможну поведінку, з'ясування особистих перспектив	Наполегливість, активність, бажання досягти успіху
	Когнітивний компонент	Визначає ступінь розвитку здібності до самоаналізу, рефлексії, готовність до творчої активності; інтелектуальні вміння, бачення майбутнього спеціальності	Творчість, системність мислення, інтерес до власної діяльності, інженерне мислення
	Рефлексивний компонент	Визначає здібності до осмислення власних дій та вчинків, отриманих результатів своєї діяльності, адекватна діагностика своїх дій	Рефлексивність, критичність мислення, прагнення до лідерства
	Праксіологічний компонент	Відображає поведінкові компетенції особистості, здатності для соціальної адаптації	Логічність, раціональність мислення, комунікабельність та колективізм
Професійно-діяльнісні компоненти	Професійний компонент	Охоплює професійні якості фахівця	Професійна, математична, проектно-конструкторська, технологічна, інформаційна, організаційно-управлінська та мовна компетентності
	Діяльнісний компонент	Активна складова діяльності фахівця, що спрямована на предмет праці і соціальне середовище	Дисциплінованість, автономність, самостійність, креативність
	Адаптаційний компонент	Визначається процесами перебудови діяльності та поведінки особистості у відповідь на нові вимоги оточуючого середовища	Відповідальність, самокритичність, мобільність, гнучкість

Список використаної літератури

1. Андрияко Т.Ю. Педагогична сутність і структура конкурентоспроможності фахівця: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science>
2. Драч І.І. Теоретичні і методичні засади управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи: дис... д-ра пед. наук: 13.00.06 / І.І.Драч. – Нац. акад. пед. наук України, Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менедж. освіти". – Київ, 2013. – 582 с.
3. Энциклопедия профессионального образования: в 3-х т. / под ред. С.Я.Батышева. – М.: Изд-во АПО, 1999. – Т.2: М–П. – 442 с.
4. Ковалюк Т.В. Проектно-орієнтований підхід до розвитку ІТ-освіти / Т.В.Ковалюк // Інформатизація вищої освіти. Управління розвитком складних систем. – 2013. – №3. – С.140-142
5. Ковалюк Т.О. Про розвиток ІТ-освіти України / Т.В.Ковалюк, О.М.Єфіменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://ena.lp.edu.ua>>
6. Павлов О.А. Стратегія розвитку системи підготовки ІТ-фахівців відповідно до потреб ІТ-індустрії / О.А.Павлов, Т.В.Ковалюк // Комп'ютерні науки: освіта, наука, практика Міжнародна науково-технічна конференція: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <conference.nuos.edu.ua>
7. Добровська Л.М. Інваріантна складова професійної компетентності з інформаційних технологій майбутніх інженерів / Л.М.Добровська // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – №1. – С.155-161
8. Каверіна О.Г. Інтегративний підхід до формування готовності студентів вищих технічних навчальних закладів до професійної комунікації: монографія / О.Г.Каверіна. – Д.: ООО Фірма «Друк-Інфо», 2009. – 275 с.
9. Мустафина Д.А. Формирование конкурентоспособности будущих инженеров-программистов в техническом вузе: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Д.А.Мустафина. – Волгоград, 2010. – 164 с.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016 р.
Рецензент: докт.пед.наук, проф. Драч І.І.

Скорнякова Елена

преподаватель цикловой комиссии компьютерных технологий и программной инженерии Одесского технического колледжа ОНАПТ, стажер-исследователь ДВНЗ "Университет менеджмента образования", Одесса, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БУДУЩИХ ИТ-СПЕЦИАЛИСТОВ

В статье рассмотрены теоретические основы формирования конкурентоспособности специалиста, определены основные составляющие конкурентоспособности специалиста по ИТ-технологиям;

на основе анализа педагогической, психологической и технической литературы структурировано понятие «конкурентоспособный специалист по информационным технологиям», определена сущность конкурентоспособности специалиста через личностные и профессионально-деятельностные компоненты.

Ключевые понятия. Конкурентоспособность, ИТ-отрасль, профессиональная компетентность, личностные компоненты, профессионально-деятельностные компоненты.

Skornyakova Olena

teacher of cyclic commission on computer technology and software engineering of Odessa Technical College of
Odesa National Academy of Food Technologies,
trainee researcher at «Education Management University», Odessa, Ukraine

THEORETICAL FOUNDATIONS OF COMPETITIVENESS FORMATION OF FUTURE IT-SPECIALISTS

The article describes the theoretical basis of professional competitiveness formation, determines the main competitiveness components of Information Technology specialists based on the analysis of pedagogical, psychological and technical literature and gives the structured concept of Information Technology competitive specialist through personal and professional performance features. The analysis of research works indicates that the conception of priority qualities that determines the specialist competitiveness have been formed to some extent, but the question of the main components of personal features concerning the structure and content still remains today.

Key words: competitiveness, Information Technology branch, professional competence, personal components, professionally performance components.